

D.R. Raxmatov, ilmiy rahbar O. Qayumov
O'zbekiston Milliy Universiteti Jizzax filiali
Jizzax, O'zbekiston
rd20020301@gmail.com

JAMIYAT TARAQQIYOTIDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING TUTGAN O'RNII

Annotatsiya. Ushbu tadqiqotning maqsadi rivojlanayotgan davlatlarda raqamli iqtisodiyotni qurish tamoyillarini ishlab chiqishdan iborat. Bunda mamlakatlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor vazifasi raqamli iqtisodiyotni yaratishdan iborat ekanligi ko'rsatib o'tilgan. Raqamli iqtisodiyotning rivojlanish xususiyatlari intellektual vositalarining mavjudligi, ma'lumotlarning ortib borayotganligining ahamiyati, biznes tarmog'ini tashkil etish tizimi, internetning keng miqyosda tarqalishi va ma'lumotlar almashinuvining global xususiyatini o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, raqamlashtirish tamoyillari, ulushli iqtisodiyot (share economy), rivojlanayotgan mamlakatlar.

Д.Р. Рахматов, научный руководитель О. Каюмов
Джизакский филиал Национального университета Узбекистана
Джизак, Узбекистан
rd20020301@gmail.com

РОЛЬ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В РАЗВИТИИ ОБЩЕСТВА

Аннотация. Целью данного исследования является выявление тенденции построения цифровой экономики в развивающихся странах. Показано, что наиболее важной социально-экономической задачей развивающихся стран является построение цифровой экономики. и глобальные характеристики обмена информацией.

Ключевые слова: цифровая экономика, тенденции цифровизации, фондовая экономика, развивающиеся страны.

I. KIRISH. Zamonaviy dunyo iqtisodiy va ijtimoiy tuzilmalar uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan raqamli inqilobni boshdan kechirmoqda. Texnologik innovatsiyalarning avvalgi to'lqinlarida bo'lgani kabi, raqamli texnologiyalar ham ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarni o'zgartirish uchun sharoit yaratadi. Internet ish o'rinlarini rivojlantirishi va transport tizimlarini xavfsiz, shaharlarni yashashga yaroqliroq qilishi mumkin. Keng ko'lamli tarmoqlar va onlayn ilovalar aloqa, xarid qilish, sayohat va ish, shuningdek, butunlay yangi biznes modellari va bozorlar yaratish uchun ishlatiladi. Raqamlashtirish raqamli platformalarda kontent ishlab chiqarish va P2P tarmoqlarida ishtirok etish orqali ko'plab iste'molchilarni tergovchiga aylantirdi.

Raqamli iqtisodiyot samaradorlikni oshiradi va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlaydi. Iqtisodiy jarayonlarda raqamli texnologiyalarni joriy etish va ulardan foydalanish samaradorlikni oshiradi va global qiymat zanjirlarida ishtirok etish imkonini beradi. Raqamlashtirish tranzit xarajatlarini kamaytirish, axborot assimetriyasini bartaraf etish, keng miqyosli va tarmoq natijalari iqtisodidan foydalanish orqali samaradorlikni oshirishga yordam beradi. Bu omillar tufayli raqamli iqtisodiyot bozorlar va xizmatlar - ta'lim, sog'liqni saqlash, kredit, resurslarni va investitsiyalarni ko'paytirish uchun kengroq imkoniyatlarga ega bo'ldi. Shu bilan birga, raqamli iqtisodiyotning o'sishi muammolarsiz bo'lmaydi. Raqamlashtirish yangi ish o'rinlarini yaratadi, eskilarini qisqartiradi va mehnat bozorida sezilarli

o'zgarishlarga sabab bo'ladi. Bu o'sib borayotgan daromad tengsizligining asosiy sababi bo'lgan o'zgarishlarga ta'sir ko'rsatadi. Mehnat bozorida bunday o'zgarishlar xavotirli, chunki raqamlashtirish ishsizlikning oshishiga olib kelishi va daromad taqsimotidagi mavjud farqlarni ko'paytirishi mumkin. Bir so'z bilan aytganda, ushbu tadqiqotning maqsadi rivojlanayotgan davlatlarda raqamli iqtisodiyotni qurish tamoyillarini ishlab chiqishdan iborat.

II. TADQIQOT METODOLOGIYASI. Raqamli iqtisodiyotning nima ekanligini aniqlash muammoli, chunki raqamli texnologiyalar jamiyat va iqtisodiyotning ko'plab sohalari tobora kirib bormoqda. "Axborot iqtisodiyoti" [1] va "tarmoq iqtisodiyoti" [2] ning oldingi tushunchalariga asoslanib, raqamli iqtisodiyot tushunchasi raqamli texnologiyalar, axborot tarmoqlari va insonlar bunday tarmoqlarda amalga oshiradigan harakatlarga asoslangan. Raqamli iqtisodiyot, bir necha asosiy texnologiyalar, internet, va tegishli texnologiyalar orqali amalga oshirilayotgan iqtisodiy va ijtimoiy modellar birlashmasi sanaladi. U raqamli texnologiyalar asosidagi jismoniy infratuzilmani (keng tarmoqli liniyalar, marshrutizatorlar), kirish uchun ishlatiladigan qurilmalar (kompyuterlar, smartfonlar), ular foydalanadigan ilovalar (Google, Facebook) va ular taqdim etadigan funksiyalarni (IoT, Data analytics, cloud computing) qamrab oladi.

Raqamli iqtisodiyot zamonaviy hayotning ko'plab jihatlariga, jumladan, chakana savdo, transport, ta'lim va qishloq xo'jaligiga kirib bordi. Raqamli iqtisodiyot bir qator sohalarda iste'molchilar uchun yanada qulaylik yaratadi. Endi iste'molchilar eBay orqali ishlatilgan tovarlarni sotishi yoki sotib olishi, TripAdvisor bilan sayohat rejalashtirishi, Uber bilan taksiga qo'ng'iroq qilishi, AirBnb bilan xona ijaraga olishi, yoki LinkedIn bilan ish topishlari mumkin. Inson faoliyatining deyarli barcha sohalari raqamli texnologiyalar yordamida o'zgartirildi. Raqamli iqtisodiyot biznes qilish usulini o'zgartiradi va ishtirokchilar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Rivojlanayotgan mamlakatlardagi firmalar, iste'molchilar va davlat tuzilmalari bilan birgalikda iqtisodiyotga asoslangan yangi biznes modellaridan foydalanishlari mumkin.

Tovar va xizmatlar almashinuvi insonlarning o'zaro munosabatlarining dastlabki shakllaridan biridir. Ko'p hollarda, bunday o'zaro munosabatlar oila yoki bevosita atrof-muhit doirasida cheklangan edi. Raqamli texnologiyaning jadal rivojlanishi endi o'zaro manfaatli bitimlar uchun imkoniyatlarni kengaytiradigan agentlarning ancha keng tarmog'iga kirish imkonini beradi. Natijada, ulushli iqtisodiyot odamlarning sayohat qilish, xarid qilish va resurslarga kirish imkoniyatini o'zgartirdi. Rivojlanayotgan mamlakatlarda ulushli iqtisodiyotning salohiyati xilma-xil bo'lsada, u yaratayotgan muammolar va salbiy oqibatlar ham murakkab va xilma-xildir. Qimmatli qog'ozlar iqtisodiyoti rivojlanayotgan mamlakatlarga ko'p jihatdan foyda keltirishi mumkin. Birinchidan, birgalikda iqtisodiyot modellari foydalanuvchilar uchun qimmat bo'lgan buyumlardan foydalanishga imkon beradi. Moslashuvchan mehnat sharoitlari norasmiy sektorda ishchilarga tajriba orttirish va ularni rasmiylashtirish imkonini beradi. Qimmatli qog'ozlar iqtisodiyoti erkin resurslardan samarali foydalanishni rag'batlantiradi, bu esa atrof-muhitga kamroq bosim o'tkazadi va rivojlanayotgan mamlakatlarga barqaror rivojlanish yo'lini tutishga yordam beradi. An'anaviy biznes modellari uchun ishlab chiqilgan qoidalar birgalikda iqtisodiyotni rivojlantirishga xalaqit bermaydi, shuningdek, iste'mol xavfsizlik muammolarini hal qilish uchun ba'zi normativ islohotlar zarur.

Raqamli texnologiyalar bir qator sohalarda rivojlanishni rag'batlantirishi mumkin: ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va daromadlarni kattalashtirish; mavjud bozorlarning samaradorligini oshirish, bozorlar hajmini oshirish va yangi bozorlarni yaratish, boshqa sohalarda iqtisodiy imkoniyatlarni yaratish va ishlab chiqarish omillarining umumiy ko'rsatkichidan tashqarida sifatni oshirish. Biroq, texnologik o'zgarish sur'ati tezlashmoqda va texnologik o'zgarish ko'pincha mavjud qonunchilikni ortda qoldiradi. Bunday sharoitda asosiy vazifa ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarni raqamlashtirish modellarini ishlab chiqishdan iborat

[3]. Raqamli inqilobdan faol foydalanmaslik bir qator ijtimoiy-iqtisodiy jihatlar, jumladan, mamlakatlarning iqtisodiy o'sish istiqbollari, mintaqaviy raqobatbardoshlik, yuqori qiymatga ega global ishlab chiqarish zanjirlariga qo'shilish va yuqori malakali mehnatni jalb qilish kabi zararli oqibatlarga olib keladi. Rivojlanayotgan mamlakatlar uchun katta qiyinchilik raqamli iqtisodiyotning qolgan qismi, qurilgan raqamli infratuzilmaning asosiy darajasini yaratmoqda.

III. TADQIQOT NATIJALARI. Ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlardagi mavjud o'zgarishlar, post-industrial tuzilmaga o'tish raqamli iqtisodiyotga xos bo'lgan bir qator xususiyatlar bilan birga olib boriladi va quyidagi fikrlarda namoyon bo'ladi:

1. Rivojlanishning eng muhim sharti-iqtisodiy samaradorlikni oshirish uchun foydalaniladigan intellektual harakatlarning mavjudligi. Hozirgi kunda investorlar uchun eng qulay kompaniyalar intellektual resurslarga ega bo'lgan kompaniyalardir. Bu yerda taniqli misollar Facebook, Uber, Airbnb kabi internet-iqtisod vakillari bo'lib, ular aslida jismoniy harakatsiz raqamli platformalar hisoblanib, ularning kapitallashuvida ko'plab sanoat gigantlarini topishadi.

2. Ma'lumotlarning xo'jalik faoliyatidagi ahamiyatini oshirish. Iqtisodiy faoliyatning muhim qismi intellektual mulk, ma'lumotlar bazalari, dasturiy mahsulotlar bilan bog'liq xizmatlar bilan bog'liq. Ma'lumotlarni boshqarishning alohida e'tiborga loyiq yo'nalishlaridan biri cloud texnologiyasidir. Bunday texnologiyalar moslashuvchan, o'lchaniladigan tarzda zarur ma'lumotlarni boshqarish xizmatlariga kirish imkonini beradigan modellar hisoblanadi.

3. Axborot-kommunikatsiyaning asosiy vositasi internet hisoblanadi. Keng tarmoqli internet, mobil internet, internet dasturlari va gadjetlarning rivojlanishi odamlarning jamiyatda muloqot qilish usulini tubdan o'zgartirib yubordi. Veb-saytlar, raqamli platformalar, tezkor messenjerlardan foydalanish oldindan qo'llanilgan aloqa vositalaridan foydalanishdan ko'ra ancha samaralidir.

4. Ma'lumotlar almashish global hisoblanadi. Global ma'lumotlar uzatish tarmog'i, bozorlar va boshqa mamlakatlar texnologiyalariga ega bo'lmagan, faqat cheklangan mahalliy bozorlarda faoliyat yuritishga harakat qiluvchi iqtisodiy agentlar tor doirada cheklanib, global kurashda kam bo'ladilar.

IV. NATIJALAR MUHOKAMASI. Raqamli jamiyatning belgilangan muammolariga asosiy javob, turli darajadagi iqtisodiy tizimlarni boshqarish tuzilmasidagi o'zgarishlar va yondashuvlardir. Bunday o'zgarishlar birinchi o'rinda natijalarni olishga qaratilgan gorizontol buyruqlar keladi. Bu esa yopiq, haddan tashqari byurokratik tuzilmalardan tarmoqni tashkil etuvchi tashkilotlarga o'tishni talab qiladi [4]. Bunday tashkilotlar iqtisodiy faoliyatning moslashuvchan aloqalarga ega bo'lgan gibril shakllar bo'lib, ular zarur hollarda o'rnatiladi va qayta ko'rib chiqiladi. Iqtisodiyotda tarmoq tuzilmalarining rivojlanishi bilan sanoat iqtisodiyotining o'zgarishi, yangi tuzilmalar, ishlab chiqarish va xo'jalik faoliyati tashkilotlarining yangi shakllarining moslashuvchan tarmog'ini yaratishni ko'zda tutilgan. Tarmoq shakllarining iqtisodiy afzalliklari ularning o'zgaruvchan sharoitga tez moslasha olish qobiliyatidir. Umuman, mehnat va kapitalni intellektuallashtirish, zamonaviy iqtisodiyotning axborot salohiyatini oshirishdir. Yuqori darajada rivojlangan axborot boshqaruv infratuzilmasiga asoslangan tarmoq tuzilmasini shakllantirish va intellektual resurslardan samarali foydalanish jamiyat va davlatning butun ijtimoiy-iqtisodiy tizimida sezilarli o'zgarishlarni nazarda tutadi. Tarmoq texnologiyalari ijtimoiy faoliyatning asosiy sohalarini: davlat va shahar boshqaruvi, biznes, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat, xavfsizlik, ijtimoiy hayotni yangilashda asosiy o'rin tutadi. Iqtisodiy munosabatlarning tarmoq komponenti alohida iqtisodiy agentlar faoliyatining samaradorligini ta'minlaydi, kelishuv xarajatlarini kamaytiradi va mobil ish tashkil etishni tashkil qiladi.

Aytish mumkinki, ulardan samarali keng ko'lamli foydalanish muammolarini hal qilmasdan, tarmoq infratuzilmasini rivojlantirmasdan turib, bugungi kunda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning ustuvor vazifalaridan birortasini muvaffaqiyatli hal etish mumkin emas.

Zamonaviy sharoitlarda menejmentga yondashuvning muhim o'zgarishi insonga va uning qaror qabul qilishdagi rolga nisbatan tubdan farq qiladi. Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi bilan yangi turdagi biznes sharoitida insonning o'рни va roli ko'lamli tarzda o'zgarib bormoqda. Bunday o'zgarishlarni tahlil qilish o'zaro bog'liq bo'lgan bir butun masalalar majmuasini o'rganishni o'z ichiga oladi: mehnat talablarini o'zgartirish, ta'lim va tarbiya tizimini o'zgartirish, boshqaruv tizimiga yangicha yondashuvlar [5].

Aholining raqamli texnologiyalar sohasidagi bilim, malaka va ko'nikmalar darajasi ushbu tendensiyalarning jamiyat hayotining turli sohalarda tarqalishi va rivojlanishida muhim omil bo'lmoqda. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning bu omilini tahlil qilish uchun "inson kapitali" kategoriyasidan foydalaniladi. Klassik talqinda inson kapitali deganda insonning mehnat jarayonida egallaydigan va foydalanadigan hamda uning iqtisodiy samaradorligiga ta'sir etadigan bilim, ko'nikma va malakalar majmui tushuniladi. Raqamli iqtisodiyotning shakllanishi sharoitida ushbu tushunchaning talqini kengayib bormoqda, raqamli texnologiyalar sohasidagi ko'nikmalarga berilgan inson kapitalida yanada muhim rol o'ynaydi. Inson kapitalining sifatini yaxshilash, ta'lim jarayonlariga odamlarni jalb qilish, raqamli texnologiyalar sohasidagi ko'nikma va malakalarni rivojlantirish raqamli iqtisodiyotni shakllantirish va turli sohalarda raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish uchun asos bo'lib xizmat qiladi [6].

Uzluksiz ta'lim va ilg'or ta'lim zamonaviy iqtisodiyotni rivojlantirishning shartiga aylanmoqda. Hozirgi kunda ta'limning o'rtacha davrini oshirishga moyillik kuzatilmoqda. Bunga uzluksiz malaka oshirish ijtimoiy muvaffaqiyat va barqaror daromad kaliti ekanligi yordam beradi. Shuning uchun ham axborot texnologiyalari sohasida, shuningdek, yangi axborot kasblari mutaxassislarini tayyorlashga alohida e'tibor qaratish lozim. Bu shaxslar va jamoalarning inson kapitalini, shuningdek butun jamiyatni o'zgartiradi.

V. XULOSALAR. Shunday qilib, tadqiqot natijasida rivojlanayotgan mamlakatlarda raqamli iqtisodiyot qurish tamoyillarini ishlab chiqish maqsadida quyidagi nazariy natijalarga erishildi. Birinchidan, ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlar uchun ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning ustuvor vazifasi raqamli iqtisodiyotga o'tish, raqamli texnologiyalarni joriy etish va zamonamiz muammolariga javob beradigan samarali biznes modellarini yaratishdir. Raqamli iqtisodiyotning rivojlanish xususiyatlari intellektual vositalarining mavjudligi, ma'lumotlarning ortib borayotgan ahamiyati, biznes tarmog'ini tashkil etish, internetning keng miqyosda tarqalishi va ma'lumotlar almashinuvining global xususiyatini o'z ichiga oladi. Uchinchidan, rivojlanayotgan mamlakatlarda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish vositalari aniqlangan bo'lib, ular "ulushli iqtisodiyot" ni rivojlantirish uchun raqamli platformalar, shuningdek, "cloud" texnologiyalari va yirik ma'lumotlar bazalarini qayta ishlash usullarini o'z ichiga oladi. To'rtinchidan, raqamlashtirish sharoitida ko'nikmalarni rivojlantirish tizimlarini qurish tamoyillari shakllantirilgan bo'lib, bu rivojlanayotgan mamlakatlarda raqamli iqtisodiyotning samaradorligini oshirish imkonini beradi. Rivojlanayotgan mamlakatlarda raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi ushbu mamlakatlar aholisining hayot sifatini yaxshilaydi, davlatlarning ijtimoiy-iqtisodiy va ekologik barqarorligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. *Bell D.* The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting. N.Y.: Basic Books, 1973, ISBN 0-465-01281-7
2. *Castells M.* The Rise of the Network Society. Oxford: Blackwell, 1996.
3. *DeSousa V., McConatha D., Lynch M.J.* (2011) The Nexus of Digital Technology, Sociology and Economics. The International Journal of Interdisciplinary Social Sciences. Vol. 5, No. 10, pp. 211-219.

4. *Semyachkov K.* State Management of Russian Regions by Means of Digital Technologies. Proceedings of the 18th European Conference on Digital Government ECDG 2018 pp. 206-213

5. *Halford S., Savage M.* (2017) Speaking Sociologically with Big Data: Symphonic Social Science and the Future for Big Data Research. *Sociology*. Vol. 51, No. 6, pp. 1132-1148.

6. *Hilbert M., Lopez P.* (2011) The World's Technological Capacity to Store, Communicate and Computer Information. *Science*. Vol. 332, pp. 60-65.

*Б.М. Юлдашев, Ю.М. Хаджаева, Ф.А. Исмоилова
илмий раҳбар Г.Ж. Халматжонова
Фарғона политехника институти,
Ўзбекистон
dodoboev49@mail.ru*

КОРЕЯ ТАЪЛИМ ТИЗИМИНИ ЎЗБЕКИСТОН УЧУН АХАМИЯТИ

Аннотация. Мақолада Кореяда асосан ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожланиш тажрибалари ҳамда уларнинг илгор усулларини Ўзбекистонга жорий этиш концепсияси ишлаб чиқилган

Калит сўзлар: ахборот, технология, коммуникация, давлат хизматлари, инсон ресурслари, семинар-тренинглари.

ЗНАЧЕНИЕ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ ЮЖНОЙ КОРЕИ ДЛЯ УЗБЕКИСТАНА

Аннотация. Статья основана на опыте развития информационных технологий и связи в Корею и концепции их внедрения в Узбекистане.

Ключевые слова: информация, технологии, связь, государственные услуги, человеческие ресурсы, обучающие семинары.

Ўзбекистон Республикаси Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги вакилларининг Корея Республикаси Инсон ресурсларини ривожлантириш миллий институти (НИИ) делегацияси билан учрашуви бўлиб ўтди. Мазкур учрашув 2018 йилда Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси ва НИИ ўртасида имзоланган ўзаро англашув ҳамда ҳамкорлик тўғрисидаги меморандумга мувофиқ ташкил этилди.

Ўзбекистонга ташриф доирасида Жанубий Кореянинг давлат хизматчиларини тайёрлаш ва қайта тайёрлаш бўйича асосий ўқув-таълим муассасаси тингловчилари Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси ва бошқа қатор вазирлик ҳамда идоралар фаолияти билан танишиш имконига эга бўлди. Бу мамлакатларимизда давлат хизматчиларини тайёрлаш соҳасидаги ҳамкорликни янада кенгайтиришга хизмат қилади.

Ўзбекистонлик ҳамда корейлик мутахассислар ўртасида тажриба ва амалий тавсиялар алмашинуви бўлиб ўтгани ташрифнинг муҳим натижаларидан бири бўлди. Меҳмонлар Ўзбекистонда АКТ соҳасини ривожлантиришнинг асосий йўналишлари, юқори технологик ишлаб чиқариш тармоқларида фаолият юритаётган АТ-